

УДК 343.3

Ірина Медведєва,*ад'юнкт кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ*

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ УХИЛЕННЮ ВІД ПРИЗОВУ НА СТРОКОВУ ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ

Стаття присвячена дослідженню проблеми індивідуально-профілактичних заходів запобігання ухиленню від призову на строкову військову службу. Стисло проаналізовано окремі аспекти індивідуально-профілактичних заходів запобігання ухиленню від призову на строкову військову службу, на підставі проведеної характеристики обгрунтовано пропозицію щодо необхідності вдосконалення системи індивідуально-профілактичних заходів запобігання ухиленню від призову на строкову військову службу з метою її ефективного застосування на практиці.

Ключові слова: ухилення від призову, строкова військова служба, військова служба за призовом осіб офіцерського складу, індивідуально-профілактичні заходи, індивідуально-виховна робота.

Постановка проблеми. Відповідно до Конституції України, захист суверенітету й територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [1, ст. 17]. Оборона України, захист її суверенітету, її територіальної цілісності й недоторканості покладаються на Збройні Сили України.

Відповідно до ст. 65 Конституції України, захист Вітчизни, незалежності й територіальної цілісності України є обов'язком, а не правом громадян України. Громадяни відбувають військову службу відповідно до чинного законодавства.

Однак у межах дослідження зупинимось на аналізі індивідуально-профілактичних заходів запобігання ухиленню від призову на строкову військову службу.

Окремі аспекти індивідуально-профілактичних заходів запобігання ухиленню від призову на строкову військову службу досліджувалися в працях А. П. Мозоль, А. П. Припула, В. В. Бондарев, М. П. Колодязний, М. І. Хавронюк та ін.

Ураховуючи вищевикладене й реалії сьогодення, можемо сказати, що проблема індивідуально-профілактичних заходів запобігання ухиленню від призову на строкову військову службу викликає не лише науковий, а й практичний інтерес, а тому потребує подальшого розроблення та вдосконалення.

Метою статті є дослідження індивідуально-профілактичних заходів запобігання ухиленню від призову на строкову військову службу, а також подальше вдосконалення правових підстав призову громадян України на строкову військову службу.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» Збройні сили України та інші військові формування комплектуються військовослужбовцями шляхом:

1) призову громадян України на військову службу;

2) прийняття громадян України на військову службу за контрактом [2]. Військовий обов'язок встановлюється з метою підготовки громадян України до захисту Вітчизни, забезпечення особовим складом Збройних Сил України, відповідно до чинного законодавства.

Основною формою виконання військового обов'язку є зазвичай військова служба, одним із видів якої є строкова військова служба (2, ч. 6. ст. 2). Призов громадян України та офіцерів на військову службу здійснюється після видання відповідного Указу Президента України.

Корінні перетворення в Збройних Силах передбачають також проведення великої і напруженої роботи з перебудови свідомості особового складу, підвищення ідейно-політичної стійкості та інших морально-бойових якостей як базових складників у професіоналізмі військовослужбовця, який ефективно виконує завдання із захисту Вітчизни в мирний час і в бойовій обстановці.

Це викликано тим, що наша держава перейшла на новий політичний режим, здобуваються нові цінності, змінюються менталітет та ідеологія.

Зараз стоїть багато питань про те, якою бути нашої армії в майбутньому. Молоде покоління не бачить у військовій службі позитивних сторін, не вважає за необхідне від-

дати свій борг Батьківщині, відслуживши в рядах Збройних Сил України, особисті інтереси ставить вище суспільних. Складається сумна картина ще й тому, що й офіцерський склад, особливо молодий, не бачить перспектив у службі. Ці та інші проблеми актуалізують роботу виховних органів, у тому числі й офіцерів, з організації гуманітарної підготовки і інформування, індивідуальної виховної роботи, змушує шукати нові шляхи, методи виховання та перевиховання в системі формування професійних якостей військовослужбовців.

Зупинимось детальніше на індивідуально-виховній роботі. Найбільш дієвим засобом успішної підготовки військовослужбовців до виконання службових обов'язків, зміцнення військової дисципліни серед особового складу є індивідуально-виховна робота, яка дозволяє всебічно вивчати кожного військовослужбовця і на цій основі впливати на його свідомість та поведінку. Доповнюючи масові форми роботи, вона дозволяє враховувати рівень освіти, духовної зрілості, життєвого досвіду, особливості характеру кожної людини, схильності та звички, активно впливати на воїна, сприяти розвитку у нього позитивних якостей.

Актуальність індивідуально-виховної роботи полягає ще й у тому, що її систематичне здійснення дає можливість мобілізувати особовий склад на якісне виконання поставлених навчально-бойових завдань, сприяє попередженню загибелі і травмування людей, недопущенню негативних проявів у поведінці військовослужбовців.

Крім того, значні соціальні зміни у суспільстві суттєво впливають на соціальний портрет сучасних Збройних Сил України. До військової служби залучаються юнаки з широким колом проблем та потреб, вони не мають достатнього життєвого досвіду, що заважає їм оперативно адаптуватися до її умов.

У спектрі цього питання виникає багато проблем, специфічних і притаманних умовам армійського життя, які ефективно можна вирішувати, тільки використовуючи різноманітні методи індивідуально-виховної роботи, що впливають, перш за все, на духовну сферу життя особистості.

Розширення сфери спілкування і діяльності, зіткнення з новими явищами життя, загострення уваги до особистого внутрішнього світу породжує в людині глибокі роздуми, проблеми, бажання у всьому розібратися.

У пошуках відповіді на виникаючі питання людина часто впевнюється, що накопичений досвід роздумів та оцінок буває недостатнім для об'єктивного та всебічного

аналізу суспільних відносин, ідеалів, еталонів та інших цінностей, які визначають спосіб життя. Іноді це призводить до внутрішнього конфлікту, який, у свою чергу, веде до негативних явищ.

Це вимагає постійного удосконалення всього виховного процесу, особливо індивідуального підходу до кожного військовослужбовця.

Індивідуальна робота дає можливість командирю, начальнику формувати та розвивати позитивні риси військовослужбовця, допомагає йому якнайшвидше звільнитись від недоліків.

Таким чином, індивідуальна робота – це складова частина багатогранного процесу навчання та виховання усіх категорій особового складу. Вона пронизує усі військові структури, кожен їх ланку, здійснюється на всіх рівнях.

Індивідуально-виховна робота – це систематичний, цілеспрямований педагогічний вплив командирів та інших начальників на свідомість, почуття та поведінку конкретної особи з урахуванням її віку, соціальних, психологічних та інших особливостей, умов служби, побуту та відпочинку в інтересах її всебічного розвитку для успішного виконання військового обов'язку.

Основна мета індивідуально-виховної роботи:

- глибоке і всебічне знання особистості воїна, його здібностей, особливостей протікання нервово-психічних процесів, психічних утворень, рис темпераменту, характеру, рівня розвитку емоційно-вольових якостей протягом усієї служби;

- формування у воїнів усвідомленого ставлення до військової служби, спрямування зусиль кожного військовослужбовця на підтримання високої бойової і мобілізаційної готовності, розвиток якостей особистості, необхідних для сумлінного виконання службового обов'язку.

У процесі організації і проведення індивідуальної виховної роботи вирішуються такі завдання:

- глибоке і всебічне вивчення життєвого досвіду, індивідуальних і психофізіологічних особливостей особистості військовослужбовця, оцінка ступеня їх розвитку;

- визначення і оцінка результатів службової діяльності воїна;

- підвищення рівня професійних навичок командного складу, озброєння його сучасними методами управління підлеглими;

- визначення форм і способів індивідуально-виховного впливу на військовослужбовців, охоплення повсякденним систематичним і цілеспрямованим виховним

впливом усіх офіцерів, прапорщиків, сержантів та солдатів;

- формування необхідних для службової діяльності соціально-психологічних характеристик воїнів, ціннісно-мотиваційних основ їхньої діяльності, установок на досягнення конкретних результатів, попередження на основі знання індивідуальних особливостей військовослужбовців негативних вчинків, порушень військової дисципліни;

- найбільш доцільне використання військовослужбовців за фахом, який відповідає їхнім можливостям та здібностям, надання допомоги в адаптації воїнів до різноманітних видів бойової діяльності, умов військової служби;

- зняття стресових станів, психологічне розвантаження після виконання навчально-бойових завдань;

- правильна організація виховного впливу військового колективу на особистість кожного воїна.

Не підміняючи, а доповнюючи колективні форми і методи виховання, індивідуально-виховна робота дає такі можливості:

- охоплювати повсякденною увагою та впливом усіх без винятку військовослужбовців підрозділу;

- вивчити та знати характер, звички, настрої, потреби та запити кожної людини, без урахування яких неможливий ефективний вплив на процес формування ідейних переконань та моральних цінностей особистості;

- правильно визначати форми, методи та прийоми впливу на кожну людину, попереджати, а не фіксувати помилки та зриви у її поведінці, порушення військової дисципліни.

Для успішного проведення індивідуально-виховної роботи з підлеглими кожний командир, офіцер органів виховної роботи повинен добре оволодіти методикою цієї роботи. Практика переконливо доводить, що там, де командири і керівники усіх рівнів володіють методикою індивідуально-виховної роботи, прагнуть її вдосконалити, більш успішно вирішуються завдання бойової готовності, забезпечення повсякденної життєдіяльності військових підрозділів.

Що ж розуміють під цим поняттям?

Методика індивідуально-виховної роботи – це сукупність форм, методів і засобів, за допомогою яких реалізуються її основні функції – вивчення військовослужбовця з метою визначення найбільш ефективного впливу на нього, планування, організація, проведення, контроль і оцінка досягнутого.

Досвід свідчить, що робота з вивчення особистих якостей військовослужбовців дає позитивні результати тоді, коли дотриму-

ються принципів індивідуально-виховної роботи.

Основні принципи індивідуально-виховної роботи:

- повсякденна увага до кожного військовослужбовця, яка поєднується з високою вимогливістю і турботою про його життя, побут, відпочинок;

- зв'язок процесу виховання підлеглого з життям держави, завданнями, що виконує військовий колектив;

- поєднання індивідуального і колективного впливу на особистість воїна;

- дотримання почуття міри у критиці недоліків військовослужбовця та опора на його позитивні якості;

- конкретність, спрямованість на певного воїна;

- цілеспрямованість у досягненні визначених завдань виховання;

- оперативність, можливість проведення виховної роботи в будь-яких умовах, швидко реагування на поведінку воїна у різноманітних ситуаціях;

- заздалегідь продумана система індивідуального впливу на кожного військовослужбовця.

Для забезпечення виконання основної мети індивідуально-виховної роботи, яка зазначена у визначенні, командир частини (підрозділу) та його заступник з виховної роботи повинні створити систему її організації, тобто продуману послідовність пов'язаних між собою заходів.

Ефективність індивідуально-виховної роботи значною мірою залежить від педагогічної майстерності тих, хто її організовує і проводить.

При цьому на передній план повинні висуватися такі якості вихователя, як доброзичливість, витримка, поєднані з вимогливим та принциповим ставленням до підлеглих, уміння створити атмосферу відвертості та довіри, в яких людина висловлює те, що турбує.

З цього приводу важливе місце в системі індивідуально-виховної роботи належить організації навчання всіх категорій керівників практиці її проведення.

Для цього повинна використовуватися командирська та гуманітарна підготовка, семінари, збори, дні сержантів та молодих офіцерів, постійно діючі лекторії з педагогіки та психології, обмін передовим досвідом роботи, індивідуальне інструкування підлеглих. У процесі їх потрібно розглядати теоретичні питання психології особистості, методикою планування індивідуально-виховної роботи, практичні проблеми застосування прийомів, форм і методів впливу на свідомість воїнів,

формування досвіду суспільної поведінки, регулювання, коригування та стимуляції діяльності військовослужбовців.

При цьому треба пам'ятати, що основою успіху індивідуально-виховної роботи є повсякденна увага до людей, яка повинна бути поєднана з високою вимогливістю та батьківською турботою про їх життя, побут, дозвілля та розвиток. Практика показує, що недоцільно мати окремий план цієї діяльності, але в особистих планах усіх посадових осіб, а також у планах виховної роботи ці питання повинні бути висвітлені належним чином.

Через систему практичних заходів необхідно відображати основні завдання, які вирішуються в процесі індивідуально-виховної роботи, а саме: використання різних форм і методів вивчення військовослужбовців, навчання командирів і начальників практиці індивідуального підходу до людей, вивчення стану та контроль за організацією цієї роботи, узагальнення досвіду, підведення підсумків. Під час планування, а також вивчення стану індивідуально-виховної роботи у підрозділах слід передбачати:

- вивчення ефективності індивідуально-виховної роботи в частині, підрозділі, надання відповідної методичної допомоги;

- персональні бесіди з різними категоріями військовослужбовців про їх сімейний стан, ставлення до виконання службових обов'язків, роботу щодо підвищення рівня воєнних та професійних знань, запити, потреби та проблеми проходження служби, обстановку у військовому колективі тощо;

- вивчення та узагальнення індивідуальних особливостей і схильностей підлеглих шляхом підтримання з ними ділового контакту та уважного спостереження за їхніми діями і поведінкою у період навчання та служби;

- бесіди з різними категоріями командирів, сержантським складом, активом підрозділів з метою отримання від них інформації про підлеглих, стан справ у колективах, особисту участь в індивідуально-виховній роботі;

- листування з батьками військовослужбовців, підприємствами та установами, в яких підлегли працювали та навчалися до призову;

- пропаганду передового досвіду кращих методистів, вихователів, а також військовослужбовців, які досягли високих результатів у навчанні та службі;

- індивідуальні бесіди з конкретними військовослужбовцями про усунення недоліків, висловлених у попередніх розмовах;

- навчання підлеглих командирів практиці ведення індивідуально-виховної роботи;

- підведення підсумків стану індивідуально-виховної роботи у підрозділі, частині.

При цьому головне полягає в тому, щоб не складати плани для звіту, не тільки ставити завдання, а й вирішувати їх, використовуючи найбільш дієві та ефективні заходи. Для забезпечення високої дієвості індивідуально-виховної роботи необхідно керуватися такими правилами організації індивідуальної виховної роботи.

По-перше. Охоплення індивідуальним виховним впливом усіх без винятку військовослужбовців незалежно від посади, поведінки, досягнень та ставлення до службових обов'язків. При цьому особливу увагу необхідно звертати на військовослужбовців «групи ризику».

Узагальнюючи наявні в нашій практиці переліки осіб, яких відносять до «групи ризику», зазначимо, що це особи:

- а) з виявленою нервово-психічною нестійкістю (НІШ);

- б) з астенічним розвитком (нервово-психічна слабкість, підвищена втома, порушення сну);

- в) які перебували до призову на облік у нервово-психічних диспансерах: перенесли тяжкі травми головного мозку, інфекційні й інтоксикаційні захворювання нервової системи, мають дефекти мови, компенсовані наслідки травматичних запалень нервової системи.

Висновки

Індивідуальна виховна робота є одним із головних напрямів у діяльності командира бригади (полку) та його заступника з виховної роботи, її дієвість та ефективність зумовлюється вмідим, науково обгрунтованим підходом, створенням і функціонуванням продуманої системи індивідуальної виховної роботи. Вона складається з двох взаємопов'язаних психолого-педагогічних процесів: вивчення індивідуальних особливостей військовослужбовців та організації їх виховання. Постійне цілеспрямоване вивчення особистих якостей є вирішальною передумовою успіху індивідуальної роботи.

Враховуючи форми і методи гуманітарної підготовки, можна твердо заявити, що нова система здатна якісно й ефективно «зробити» справжніх професіоналів-патріотів, здатних у будь-яких умовах захистити Вітчизну, створити фундаментальний блок сучасних ідеологічних засад, заради яких варто служити у Збройних Силах України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України. – 1996 – № 30. – Ст. 28.
2. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992. – Ст. 385.
3. Барабанщиків А. В. Психологія і педагогіка вищої військової школи / А. В. Барабанщиків. – М., 1989. – С. 100-101.
4. Риков С. Л. Професійне виховання військовослужбовців-жінок: теорія і практика / С. Л. Риков. – М.: ВУ, 2002. – С. 137.
5. Піліпонській А. Г. Соціалізація особистості та її особливості в умовах військової служби / А. Г. Піліпонській, В. Л. Примаков. – М. : ВУ, 1998. – С. 37.
6. Скок О. С., Яшин О. А. Військова соціологія : альбом схем / О. С. Скок, О. А. Яшин. – М. : ВУ, 1997. – С. 23.

Статья посвящена исследованию проблемы индивидуально-профилактической проблемы уклонения от призыва на срочную военную службу. Кратко проанализированы отдельные аспекты, обосновано предложение о необходимости совершенствования системы индивидуально-профилактических методов уклонения от призыва на срочную военную службу с целью ее эффективного применения.

Ключевые слова: уклонение от призыва, срочная военная служба, военная служба по призыву лиц офицерского состава, индивидуально-профилактические методы, индивидуально-воспитательная работа.

The article is devoted to the investigation of the problem of the individually preventive problem of evading the conscription for urgent military service. Briefly analyzed are some aspects of the proposal for the need to improve individual preventive methods of evading conscription for urgent military service with a view to its effective application.

Key words: evasion from conscription, urgent military service, military service for conscription of officers, individually-preventive methods, individual-educational work.

